

Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap

**Religionskunskapsämnet i förändring
– en historisk exposé samt nutida jämförelser**

*Anna Gustafsson
Januari 2008*

Uppsats i Religionsdidaktik C 15 hp
Religionsvetenskap

**Religionsdidaktik C 30 hp
Handledare: Jørgen Straarup**

Sammanfattning

Syftet med detta arbete är att ge en bild över hur religionskunskapsämnet har förändrats i Sverige, samt att göra en mindre jämförelse med Danmark och USAs modell för religionsundervisning. Jag har således redogjort för den historiska utvecklingen, med början vid folkskolans inrättande i mitten av 1800-talet, då kristendomsundervisningen ansågs vara det viktigaste ämnet och skoldagen präglades av konfessionell undervisning inkluderat morgonbön och psalmsång bl.a. År 1919 kom en ny undervisningsplan i bruk som medförde diverse förändringar i skolan, denna föregicks av många diskussioner i en tid då Svenska kyrkan fick konkurrens av olika frikyrkor. Resultatet blev bland annat att man avskaffade katekesen som lärobok, kristendomsundervisningen fick betydligt färre antal veckotimmar och framförallt, undervisningen skulle nu ske på ett icke-konfessionellt vis. Denna läroplan följdes under förhållandevis lång tid; inte förrän på sextiotalet kom nästa läroplan, först 1962, vilken åtföljdes av en ny redan 1969. Det hade hänt mycket i samhället under denna tid, bl.a. hade vi fått en lag om religionsfrihet och Ingemar Hedenius hade väckt en debatt i det offentliga rummet där han ifrågasatte religiösa sanningar i motsats till människans förnuft. I Lgr 69 var ledordet objektivitet och kristendomsämnet, som nu blivit religionskunskap skulle samsas med tre andra ämnen under beteckningen SO-ämnet.

I USA läser man inte religionskunskap i skolan förrän i årskurs 10, ett beslut präglad av en ideologi om den religiöst neutrala staten. I Danmark, har man religionsundervisning, dock fortfarande under beteckningen kristendomsundervisning och inte förrän i nionde skolåret inkluderar ämnet icke-kristna religioner.

Abstract

The purpose with this essay is to present a picture of the changes in religious education in Sweden, and to make comparisons between Denmark's and the USA's models about teaching religion. I have consequently described the historical development, with the beginning of the establishment of the Swedish public school, in the year 1842. 1919, a new document about the religious education was released which result in some major changes. This was in a time were the debate about religion and the Lutheran State Church of Sweden authority was an issue. The result was, among others, the abolition of the catechism as an educational material and the teaching of religion was given a considerably reduced amount of hours and the teaching was now supposed to be non-confessional. Then, in the 1960:s even more changes were implemented, and the teaching of religion was now supposed to share the teacher and the hours with three other subjects. This was in a time when Christianity and religion over all had come into question. Objectivity was the leading word in this new curriculum.

In the USA there is no curriculum for teaching religion in the public school, a decision characterized with the ideology of the religious neutral state. In Denmark there is religious teaching, with a strong emphasis on Christianity.

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	2
ABSTRACT.....	2
INNEHÅLLSFÖRTECKNING.....	3
1. INLEDNING.....	4
1.2. Syfte.....	4
1.3. Problemformulering	4
1.4. Avgränsning.....	5
1.5. Metod/material.....	6
1.6. Disposition	7
2. BAKGRUND.....	8
3. SEKULARISERING	11
4. HISTORISK EXPOSÉ ÖVER LÄROPLANER I FÖRÄNDRING	14
4.1. Katekesperioden -1919.....	14
4.2. 1919-1962 den kristet liberala perioden	18
4.3. 1962- efterkristen period	21
4.4. Sammanfattande analys av läroplanernas förändring i förhållande till samhällets sekularisering	24
5. JÄMFÖRELSE MED ANDRA LÄNDER	27
5.1 USA.....	27
5.2. Danmark.....	30
6. AVSLUTANDE DISKUSSION.....	32
KÄLLFÖRTECKNING.....	36
Tryckta källor.....	36
Internetsidor	36
Intervju	37
BILAGA 1 – INTERVJUGUIDE.....	38

1. Inledning

Man brukar få tipset att undvika religion som diskussionsämne i vissa sociala sammanhang. Även om det ibland är menat som ett lättsamt skämt är förmodligen tipset väl begrundat. Nästan alla tycker något om religion, oavsett om man är troende eller ateist så har man åsikter och funderingar i detta ämne. Många förknippar dessutom sina åsikter med övertygelser vilket gör att diskussioner kring detta kan bli väldigt laddade och det är lätt att förolämpa någons tro, icke-tro eller trampa i klaveret på annat sätt. Därför är det kanske inte så konstigt att religionsundervisningen har varit ett omtvistat ämne och en het fråga för många politiker. Det är svårt att konstruera ett ämne som berör många på ett personligt plan, så att det passar alla. Religionsundervisningen har således fått utstå en mängd förändringar allt eftersom attityderna i samhället för övrigt har förändrats angående religion. Från att ha varit ett enhetssamhälle där den lutherska kyrkan har varit det gemensamma för en betydande majoritet till att nu vara, kanske världens mest sekulariserade land.

1.2. Syfte

Jag har försökt att göra en överblick över religionsundervisningens historia, med syfte att utröna vilka förändringar som har gjorts och hur de förhåller sig till samtida diskussioner och debatter kring ämnet religion eller kring skolan i allmänhet. Jag vill se hur väl överväganden i kursplaner och läroplaner stämmer överens med samhällets strömningar under samma tid. Sverige är inte ensamt med att gå från enhetssamhälle till att bli mer och mer sekulariserat, därför vill jag göra en mindre jämförelse med andra länder som har gjort en liknande resa vad gäller religionens betydelse i samhället. Syftet med detta är att se på alternativa sätt att diskutera kring frågeställningen. I en nyckelpersonsintervju med en religionslärare som varit yrkesverksam i tre decennier, från 70-talet till dagens datum har jag försökt få en inblick i hur samhällets förändringar tar sig i uttryck i klassrummet. Med hjälp av hennes berättelse ska jag försöka komplettera de förändringar som vi kan se på pränt i kursplaner med de förändringar som har skett i klassrummet under religionskunskapen.

1.3. Problemformulering

Hur har religionsundervisningen förändrats sedan folkskolestadgan inrättades 1842, både vad gäller förändringar i styrdokument som i praktiken, samt personliga upplevelser?

Hur förhåller sig dessa förändringar till samhällets förändring från enhetssamhälle till ett sekulariserat samhälle?

Hur ser Sveriges problemlösningar ut i jämförelse med andra länder som har haft en liknande utveckling?

1.4. Avgränsning

Jag kommer att förhålla mig till kursplaner och undervisningsplaner (avsåg en hel skolform och bestod av timplaner och läroämnens fördelning, byttes ut 1906 till kursplan.¹) fram till Lpo94. Folkskolan inrättades år 1842 och fram till år 1919 kommer jag att skildra skolans utveckling i kapitel 2, då ingen särskild reform skedde förrän år 1919. De första decennierna direkt efter folkskolestadgan, kommer således att utgöra en bakgrund till vad som sedan skedde. Det är alltså folkskolan och sedermera grundskolan som kommer att stå i centrum, vissa hänvisningar till gymnasiet och andra läroverk kommer att ske, men när inget nämns så antyds folkskolan. Det skulle kunna vara intressant att också kartlägga de politiska partierna och vilka de egentliga beslutsfattarna var och var partitillhörigheten låg. Jag kommer dock inte att ange detta vid varje ny kursplan av två anledningar. Dels så var partilinjerna inte än klart markerade i slutet av 1800-talet dessutom såg den enskilde riksdagsmannens roll annorlunda ut och han hade i jämförelse med idag större frihet till individuella ställningstaganden. Framförallt har jag inte för avsikt att reda ut partiernas olika sätt att reformera skolformen utan här ses politiker och beslutsfattarna som en instans.²

Jag kommer att göra en jämförelse med Danmarks och USA:s religionsundervisning. Jag har valt två länder att jämföra med för att ge ett bredare perspektiv. Ett land hade varit för knapphändigt, skulle jag då välja ett land med lika utveckling men annan strategi eller ett land med liknande strategi? Jag har således tagit med Danmark som ett exempel med liknande utveckling och liknande strategi och ställer detta mot USA med liknande utveckling vad gäller demokrati och välfärd, men en helt annan strategi att arbeta med religion i skola.

Jag har gjort en nyckelpersonsintervju med en religionslärare, jag har valt bort att göra en större undersökning som inkluderar fler lärare och således fler perspektiv och åsikter. Denna intervju ska ses som just ett perspektiv och en upplevelse, som ett exempel. Anledningen är att få tid att bearbeta frågorna och ställa följdfrågor på ett sätt som inte är möjligt i t.ex. en enkätundersökning. Jag vill ha ett personligt perspektiv och detta får jag i en intervju snarare än i en bredare undersökning. Optimalt vore kanske att ha intervjuat fler lärare, men med

---

¹ B.Thelin 1981, s 13

² B.Thelin 1981, s 16

tanke på omfånget av denna uppsats skulle det gå ut över den historiska exposé som trots allt är det centrala.

1.5. Metod/material

Min uppsats baseras till stor del på litteraturstudium av olika böcker som på något sätt behandlar religionskunskapsämnet och dess utveckling, tillsammans med böcker som behandlar den allmänna debatten angående religion.

Det historiska perspektivet och bakgrunden till reformer har jag bland annat fått en bra överblick över i *”Exit Eforus – läroverkens sekularisering och striden om kristendomsundervingen”* av Bengt Thelin, 1981. Thelin blandar, på ett ganska omständligt sätt reformer som sker i skolan med föregående debatter på riksdagsnivå bland annat. Han redogör noggrant för i vilket sammanhang folkskolan föddes och hur den senare skiljdes från kyrkan och även hur kristendomsämnet har utvecklats. Thelin hänvisar i sin bok till Karl-Göran Algotsson som har skrivit boken *”Från katekestvång till religionsfrihet”* vilken jag också använt mig mycket av i bakgrunden och fram till 1969 års läroplan.

”Religion, skole og kulturel integration i Danmark og Sverige” av Peter B. Andersen, Curt Dahlgren, Steffen Johannessen och Jonas Otterbeck, 2006, här finns många bra kapitel av olika författare, som behandlar den svenska religionsundervisningen, både ur ett historiskt perspektiv men här skildras även nutida frågeställningar, såsom mångkulturalism och religionsfrihet. Dessutom blandas här svensk historia och undervisning med den danska. En av de svenska författarna, Rune Larsson, som jag har haft mycket behållning av hänvisar ofta till Bengt Thelin. Jag har även jobbat med en bok som heter *”Religion and schooling in Contemporary America – confronting our cultural pluralism”* av Thomas C. Hunt och James C. Carper, 1997. Här skildras religionsundervisningen i de amerikanska skolorna, eller snarare religionsdiskussionerna då en religionsundervisning inte existerar på samma sätt som i Sverige.

Jag har även använt mig av Thomas Englunds avhandling *”Läroplanens och skolkunskapens politiska dimension”* i vilken han undersöker de politiska och sociala krafter som ligger bakom förändringar i läroplaner. Han fokuserar till viss del på de samhällsorienterade ämnena och särskilt samhällskunskap och historieämnet. En av problemställningarna som Englund studerar framställer han som följande:

Vilka är de grundläggande determinanterna (de principer som vägleder undervisningsinnehållet samt bildar en tolkningsram för lärare och läromedel) för undervisningsinnehållet i skolans medborgerliga och politiska bildning, hur har dessa determinanter formerats historiskt och hur har de tolkats över tiden?

Det är diskussionen kring denna problemställning som ligger nära min egen, varav jag har haft stor nytta av Englunds studie.³

Jag kompletterar mina litteraturstudier med en nyckelpersonsintervju med en lärare som står för ett personligt perspektiv på religionsundervisningens förändringar och kan ge oss en bild av hur de tar sig i uttryck i praktiken. Här är syftet att erhålla beskrivningar av en livsvärld, den intervjuades perspektiv på de frågor jag ställer och att genom mina frågor pröva den bild av utvecklingen som litteraturstudierna lett till. En kvalitativ forskningsintervju kan beskrivas som ett professionellt samtal, med struktur (om än halvstruktur då samtalet inte ska vara spontant, men inte heller för strängt strukturerat) och syfte.⁴ Intervjufrågorna var avsedda för att upprätthålla en slags struktur, men ändå ge utrymme för att läraren själv kunde välja fokus och berätta om vad hon upplevt som viktigt och centralt i hennes yrkesroll. Den intervjuade har arbetat som religionslärare sedan 1978 i en högstadieskola, numera 6-9 skola. Hon gick utbildningen på anrika teologen i Uppsala med start 1976. Hon har i alla år jobbat på samma skola, i en mellanstor ort med stark förankring i frikyrkorörelsen. Intervjun med henne ägde rum den 19/10 och varade i närmare två timmar. Den spelades in på digital bandspelare och har sedan överförts till skriftspråk, och det är denna transkription som används vid materialanalysen. Intervjuguiden finns bifogad och hela intervjun finns även hos författaren.

1.6. Disposition

I kapitel 2 ska jag försöka ge en bild av hur skolan fungerade vid tiden då folkskolestadgan kom till, år 1842, samt hur de första decennierna med folkskola såg ut. Bakgrundsteckningen kommer så småningom att mynna ut i den diskussion som sedan förekom 1919 års undervisningsplan.

I kapitel 3 kommer jag att diskutera begreppet sekularisering, för att undvika missförstånd när jag senare använder mig av detsamma.

---

³ T. Englund 2005, s 30

⁴ S. Kvale 1997, s 117

Kapitel 4 kommer sedan att ta vid där bakgrunden slutar, runt sekelskiftet 1800-1900. Där kommer jag att beskriva de reformer som från och med 1919 har skett i den svenska skolan vad gäller religionsämnet specifikt. Jag kommer att försöka förklara reformerna med samtida offentliga debatter och diskussioner kring dels skolan i sig, men även religionen i samhället generellt.

När jag kommer till de senaste tre, fyra decennierna kommer jag att komplettera litteraturen med ett personligt perspektiv. Där kommer fokus att ligga på hur man kan uppleva förändringarna som skett i ett klassrum, huruvida elevernas attityder gentemot religionskunskap har förändrats och på vilket sätt och i vilken mån en religionslärare har upplevt att de behöver ändra sin undervisning och ämnesstoff i detta ämne. Dessa upplevelser kommer jag att grunda på resultatet från en intervju med en lärare som arbetat med olika läroplaner.

I kapitel 5 kommer jag att göra en mindre jämförelse med USA och Danmarks religionskunskapsundervisning, och relativt kort redogöra för hur deras läroplaner ser ut inom detta ämne.

Kapitel 6 är en avslutande diskussion, där jag gör en sammanfattning på det resultatet jag kommit fram till och försöker återknyta detta till de problemformuleringar ur vilka uppsatsen har sin utgångspunkt ifrån.

2. Bakgrund

Här kommer jag att redogöra för skolans och kyrkans förhållande till varandra tiden innan folkskolans inrättande samt ge en överblick på folkskolans inrättande och de första decennierna, fram till 1900-talets början då större skolreformer ägde rum.

Historien om svensk utbildning är i mångt och mycket en del av kristendomens och kyrkans historia. När man talar om det högre skolväsendet så var det kyrkan som bestämde över både innehåll, organisation och förvaltning. Kristendomsundervisningen har varit det givna huvudämnet och ända fram till 1900-talets mitt har det legat som första ämnet i kursplanerna. Skolordningen som kom till år 1649 kom att gälla under en lång tid och där låg folkundervisningen hos kyrkan och handlade i huvudsak om katekespredikningar och

husförhör. Utanför detta fanns även trivialskolan som utgjorde grunden för vidare utbildning och där kristendomsundervisning kompletterades med skrivning och räkning.⁵

Chefen för den högre skolundervisningen var stiftets biskop, som bar titeln eforus (kommer från grekiskan och kan översättas till uppsyningsman). Eforus var bl.a. ansvarig för lärartillsättningar, bestämmandet av läroböcker, oftast på förslag från lärare och rektorer. Eforus roll var överlag att ha en omedelbar uppsikt över läroverken inom sitt stift.⁶ Eforus jobbade med dessa uppgifter tillsammans med domkapitlet, som oftast bestod av domprosten och stiftsläroverkets lektorer. Domkapitlet i sin tur arbetade under läroverksbyrån i ecklesiastikdepartementet som var den högsta myndigheten för de svenska läroverken.⁷ Kritik mot eforus och domkapitlet restes då och då och handlade oftast om lärartillsättningen som man ansåg i alltför många fall grundade sig på godtycke vilket i sin tur hade sin grund i det faktum att sakkunskapen hos domkapitlet var bristfällig. Man ifrågasatte vad eforus hade för kunskap och intressen i andra ämnen än just kristendomskunskapen. Sakkunskapen inom domkapitlet kunde ifrågasättas i andra riktningar likaså. De lektorer som var med som konsistorieledamöter deltog i domkapitlet även när rent kyrkliga beslut togs, likaså som domprosten deltog i beslut rörande undervisning. Denna konstellation uppkom i en tid då gymnasiets lektorer nästan enbart också var präster, men när 1800-talet närmade sig sitt slut var det oftast bara lektorerna i kristendomskunskap som var prästvigda. 1891 kom ett kyrkolagsförslag där man pekade på denna ordning rörande lektorer i fysik och matematik som var med att fatta beslut inom kyrkan. Från båda hållen väcktes alltså kritik angående den dubbelroll man ansåg att medlemmarna i domkapitlet hade. Så domkapitlet fick mer och mer kritik och förslag på ändringar gavs, men domkapitlet själva var inte så pigga på reformer överlag. De motsatte sig förslag på centralstyrelse för läroverken, de motsatte sig förslaget att inrätta samskolor, det var emot jämställdhet mellan kvinnor och män i fråga om ”andliga krafter”, bland annat.⁸

I debatten om folkskolans utformande fanns det två olika idéer kring dess syfte. Vissa ville ha en slags fattigskola med kristendomsundervisning som huvudsyfte, medan andra önskade medborgarskola för att alla skulle ges medborgerlig bildning. Den senare uppfattningen fick gehör i folkskolestadgan, enligt vilken undervisning i katekes och biblisk historia

---

⁵ P.B Andersen m.fl. 2006, s 114

⁶ B. Thelin 1981, s 31

⁷ B. Thelin 1981, s 30

⁸ B. Thelin 1981, s 33-34

kompletteras av en rad andra ämnen.⁹ Det som hade varit husfaderns plikt att undervisa sitt tjänstefolk och sina barn i var läsning samt de kristna huvuddragen i katekesen. I folkskolan fick eleverna nu även lära sig att räkna och skriva, och att läsa andra texter än de kristna texterna, därutöver även geografi och historia. Kristendomsundervisningen ansågs dock vara det viktigaste ämnet. Inte förrän i 1882 års skolstadga infördes dock skolplikten, och först då ersatte folkskolan helt det gamla folkliga undervisningssystemet med husfadern som lärare. Den nya yrkeskåren, folkskolelärarna, kommer att spela en viktig roll i skolans frigörelse från kyrkan. Prästerskapet, som helt saknade pedagogisk utbildning tog mycket plats i besluten gällande folkskolan och undervisning, medan folkskolelärarnas autonomi och professionalitet förbisågs.¹⁰

När man närmade sig sekelskiftet 1900 väcktes kritik mot de obligatoriska böner och gudstjänster som fortfarande ingick i skolvardagen. Varje söndag förväntades eleverna gå till högmässan, detta åtföljdes i vissa fall av ett förhör i skolan, om vad prästen predikat om. Föreskriften om dessa predikoförhör avskaffades i 1856 års läroverksstadga, men det vittnas ändå om att de fortsatte i många stift. Under denna tid var väckelserörelsen på full frammarsch. Efter att konventikelplakatet avskaffades år 1858 blev det tillåtet för religiösa sammankomster utan präster såsom bibelstudier, vilket människor tog fasta på. Under den här tiden rådde en social förändring på flera håll, nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen är andra exempel på hur människorna försökte slå vakt om sina principer och rättigheter. Väckelserörelsen var på många sätt en reaktion mot den så starka statskyrkan. Det var nu flera barn som tillhörde ett annat samfund än Svenska kyrkans och som ville undvika högmässan av teologiska skäl vilket gjorde frågan om de obligatoriska gudstjänsterna het, dessutom var ju söndagen den enda skollediga dagen för eleverna. Inte förrän i 1905 års stadga upphörde obligatoriet gällande högmässan, trots att man redan 1891 föreslog detta.¹¹

Utöver de obligatoriska gudstjänster, psalmsånger och annan kristlig praktik, så hade eleverna kristendomsundervisning redan från första klass. Den var uppdelad på tre områden, bibelundervisning, dogmatik och kyrkohistoria. Bibelundervisningen bestod av bibelläsning och biblisk historia. De dogmatiska momenten handlade om katekesundervisning som följdes av tros- och sedelära. Den s.k. ”stora katekesen” utgjorde kyrkans officiella lärobok i

---

⁹ K-G. Algotsson, s 27

¹⁰ E. Almén m.fl. 2000, s 214-215

¹¹ B. Thelin 1981, s 41-42

kristendom. Den innehöll utläggningar, förklaringar och kommentarer kring Luthers lilla katekes. Thelin drar slutsatsen från sina studier att undervisningen i kristendom i de högre klasserna allt som oftast saknade ett historiskt och bibelkritiskt perspektiv. Dessutom var det uteslutande den luthersk-evangeliska inriktningen som behandlades. Kyrkohistorien handlade likaså den om lutherdomen som en motsats till katolska kyrkan, den svenska kyrkohistorien och missionshistorien gavs ett litet utrymme. Att kristendomsundervisningen var konfessionell är inte svårt att se. Den var otvivelaktigt mycket dogmatisk och konfessionell, syftet med den var att fostra eleverna in i den lutherska kyrkans lära och tro.¹²

Omkring sekelskiftet blev debatten hetare och kyrkan kunde vid denna tid ha fog för att känna sig hotad, eller i alla fall ifrågasatt, inte bara från frikyrkohåll utan även från politiskt håll och inifrån kyrkan självt. Det politiska hotet kom främst från vänstern och arbetarrörelsen som rent principiellt hade en negativ syn på statsreligionen. De liberala teologerna började dessutom göra sina röster hörda, där man förespråkade en bibelkritisk analys och man ställde sig kritiska till den lutherska ortodoxin och betonade istället etiken.¹³ Överhuvudtaget fanns ofta en motsättning mellan folkrörelser och kyrkan, som alltså höll en konservativ hållning gentemot samhällsförändringar.¹⁴

3. Sekularisering

Jag kommer att flera gånger i denna uppsats använda mig av begreppet sekularisering. Redan i problemformuleringen skriver jag att Sverige har gått från ett enhetssamhälle till ett allt mer sekulariserat samhälle. Jag vill nu förklara hur jag använder mig av begreppet för att minska missförstånden.

Sekulariseringsdebatten har pågått länge, ända sedan upplysningstiden har filosofer, psykologer och antropologer förutspått att religioners mytologi, vidskeplighet och symboliska ritualer hör till historien och inte till det moderna samhället. Debatten har fortsatt i samma anda och 1900-talets samhällsforskare har även de predikat om religionens död. Många hävdar dessutom att sekulariseringen är en av nycklarna till det moderna samhället och att religionens död är starkt bidragande till utvecklingen. Inte förrän de senaste decennierna har denna teori fått utså kritik och blivit ifrågasatt. När man forskar i religion upptäcker man snart

---

¹² B. Thelin 1981, s 56-58

¹³ B. Thelin 1981, s 22-23

¹⁴ E. Almén m.fl. 2000, s 215

att den inte alls håller på att dö utan snarare tvärtom. Kyrkodeltagandet i USA är inte alls på upphällning utan tilltar istället, likaså nyandliga rörelser i västra Europa, lägg där till de fundamentalistiska rörelserna i muslimska länder och kristna fundamentalistiska rörelser i Mellan- och Sydamerika, Asien och Afrika, som har växt i omfång. En teori kring varför ett modernt samhälle både föder och dödar religioner och religiösa rörelser presenterar Peter. L Berger, han menar att all osäkerhet som ”äldre” religion innebär och som kan motbevisas eller ifrågasättas av andra teorier, är svår att applicera på en modern människa, som är präglad av upplysningstiden sanningar. Därför finns det också en marknad för rörelser (inte bara religiösa) som kan erbjuda en ny säkerhet, nya förklaringar och svar. Berger är övertygad om att sekulariseringen är ett falsarium. Han menar att den hypotes som man hävdar ända sedan upplysningstiden, att ett modernt samhälle inte samtidigt kan vara ett religiöst samhälle, har visat sig vara fel. Han menar att på vissa ställen har moderniseringen förvisso lett till sekularisering inom vissa institutioner och bland vissa medborgare, men den har också lett till stark kontra-sekularisering. Han resonerar också kring huruvida denna motstridighet i sig gör att begreppet sekularisering mister sin legitimitet.¹⁵ Trots att studiet om sekularisering inte är problemfritt och många motsättningar finns så kan vissa slutsatser ändå dras. Författarna till ”Sacred and secular – religion and politics worldwide” hävdar till exempel att ju rikare ett land blir och framförallt ju säkrare invånarna där är, desto mindre religiösa verkar befolkningen bli, i den mening att de låter det religiösa livet påverka vardagsrutiner. När de skriver ”säkrare” är det i betydelsen att de inte i samma grad som i fattigare länder behöver bekymra sig om att få mat för dagen, rent vatten eller sjukvård vid sjukdom. När ett samhälle moderniseras genom industrialisering och urbanisering så försvagas de religiösa institutionerna och religionens betydelse i befolkningens dagliga liv minskar. Därmed inte sagt att den religiösa traditionen försvagas. För att ta Sverige som ett exempel så står det i läroplanen att den protestantiska etiken ska förmedlas i skolan, på liknande sätt har tradition och kultur med rötter i religion tagits över eller förmedlats vidare av andra institutioner när kyrkan försvagats.¹⁶

Göran Gustafsson presenterar de fem religionsdimensioner som Charles Glock arbetat fram för att visa på de varierande uttryck som religiositet kan ta. Trotsdimensionen, beteendedimensionen, kunskapsdimensionen, erfarenhetsdimensionen och konsekvensdimensionen kallar han de fem dimensioner som arbetats fram genom

---

¹⁵ Berger. Peter. L 2005, s 7

¹⁶ P. Norris och R. Inglehart 2004, s 23-25

standardiserade enkätfrågor och intervjuer. Den första, beteendedimensionen är den som dels mäter offentligt religiöst beteende, dvs. deltagande i gudstjänster, nattvard, ekonomiska bidrag osv. dessutom frågar man efter privat religiöst beteende, såsom bön och bibelläsning. Trosdimensionen handlar om hur en människa tror. Det är en komplicerad dimension att undersöka, när Glock gjorde det arbetade han fram ett ortodoxiindex där frågor om en personlig Gud, Kristi gudomlighet och Bibelns legitimitet ingår. I Sverige har undersökningar i denna dimension inte varit särskilt ambitiösa och det har varit svårt att få fram svar som är frekventa och inte beroende av frågelydelsen och svarsalternativen. Upplevelsedimensionen gör ett försök att mäta religiösa upplevelser, såsom ett möte eller känsla av kontakt med transcendent väsen. Kunskapsdimensionen grundar sig på frågor om den religiösa kunskaper om sin religion, t.ex. om de kan återge de tio budorden. Glock menar att denna dimension är viktig för ett religiöst engagemang. Konsekvensdimensionen (eller den etiska dimensionen) är ett försök att mäta huruvida exempelvis kristna människor lever och handlar efter en kristen etik i det dagliga livet, en dimension som Gustafsson anser att Glock misslyckats att få fram ett resultat i.¹⁷ Glock har gjort försök att se samvariationer mellan de olika religionsdimensionerna. Om man har en stark trosdimension, innebär det också att man har en stark upplevelsedimension osv. hans undersökning har dock givit resultatet att detta varierar, ibland kan samvariationen vara nästan obefintlig. Gustafsson drar därmed slutsatsen att man inte bör tala om ett fenomen som är enhetligt och kan betecknas religiositet.¹⁸

Gamla teorier om sekularisering förkastas av nya teorier som bl.a. hävdar att vi på många håll i världen är mer religiösa än vad vi någonsin har varit. Debatten kompliceras dock av detta faktum, ”på många håll i världen”, det ser väldigt olika ut beroende av vilket område man väljer att studera. Trots att många européer fortfarande benämner sig såsom protestanter eller katoliker och därmed erkänner sin tro så påverkas deras liv ytterst lite av religiösa utövelser och religionens betydelse i vardagslivet har minskat betydligt. I välfärdssamhällen som Sverige kan man i undersökningar utröna att det fortfarande finns många kristna, men om man till exempel mäter kyrkodeltagandet så visar det att religionen för många inte innebär någon praktisk religionsutövelse. En av de viktigaste faktorerna till att den traditionella religionen ändå ökar är att de länder där religionen får mest utrymme också är länder där fertiliteten är hög, dvs. där många barn föds, följaktligen växer den religiösa befolkningen. De rika länder, där sekulariseringen är mest utvecklad har i många fall tre gånger så färre födslar, vilket gör

---

¹⁷ G. Gustafsson 2000, s 22-24

¹⁸ G. Gustafsson 2000, s 25

att denna skillnad faktiskt får betydelse.¹⁹ USA skiljer sig från mängden i jämförelsen med andra rika, postindustriella länder, bara i Irland har invånarna en mer traditionell världsåskådning. Sekulariseringen har bl.a. hållits tillbaka av den stora inflyttningen från latinamerikanska länder, där invånarna fortfarande har en relativt stark tro och där fertiliteten är hög.²⁰

Slutsatsen dock blir denna, att även om vissa länder och däribland Sverige är på väg mot ett sekulärt samhälle, så är det ett faktum att i världen som helhet, är det fler människor idag än någonsin förut som har traditionellt religiösa åskådningar och det är i denna del av världen som befolkningen ökar mest.²¹ När jag i fortsättningen använder mig av begreppet menar jag helt enkelt att ett sekulariserat samhälle, såsom jag hävdar att Sverige är, är ett samhälle där religion har ytterst litet inverkan på människornas vardagliga liv och framförallt ett mycket begränsat inflytande över samhällets institutioner och organ. Därmed inte sagt huruvida varje enskild individ är religiös.

4. Historisk exposé över läroplaner i förändring

Undervisningsinnehållet i svenska skolor regleras av läroplaner, dessa läroplaner utformas i sin tur av den sittande regeringen. Resultatet kan studeras som den utbildningsfilosofiska bakgrunden till skolans roll och syfte i samhället. Kristendomskunskapen har särskilt stått i fokus för att sanktionera en viss världsbild, samhällssyn och inte minst kunskapssyn, utformandet av religionskunskapens kursplan har, kanske på grund av detta, lett till flera politiska kompromisser.²² Jag kommer här att redogöra för hur ämnet har förändrats och vilka samhälleliga krafter och förhållanden som har del i förändringarna. Jag tänker använda mig av Björn Skogars uppdelning av skolans historia vad gäller religionsinflytandet i skolan för att påvisa skillnaderna mellan reformerna och vad som karakteriserade de olika perioderna.

4.1. Katekesperioden -1919

Den första perioden i folkskolans historia fram till år 1919, då den första omfattande skolreformen sker, kallar Skogar för katekesperioden.²³ År 1899 lämnades en motion i riksdagen angående förslaget att inrätta en avgångsexamen vid de allmänna läroverken. Denna motion var starten för ett långtgående arbete med läroverken. Resultaten kom att

---

¹⁹ P. Norris och R. Inglehart 2004, s 3-7

²⁰ P. Norris och R. Inglehart 2004, s 25

²¹ R. Norris och R. Inglehart 2004, s 25

²² T. Englund 2005, s 82

²³ B. Skogar 1999, s 305

resultera i stora förändringar. Realexamen inrättades vid folkskolan men framförallt innebar detta arbete att läroverken frikopplades från kyrkliga myndigheter, först och främst rent administrativt, vilket innebar att det högre skolväsendet sekulariserades. Regeringen tillsatte en kommitté med sakkunniga vars uppgift var att utarbeta och lägga fram förslag. Efter tre år, 1902 var kommittén klar och lämnade ifrån sig en utredning med förslag. En rad förändringar gällande realexamen, flickors delaktighet osv. förekom. Dessutom föreslog kommittén att man skulle använda sig av kursplaner, som var försedda med mål för alla enskilda ämnen. Kristendomsämnets ställning och utformning utsattes för många förslag på förändringar.²⁴

Det faktum som spelade störst roll i skiljandet mellan kyrkan och skolan var den hårda verklighet att det svenska enhetssamhället mer eller mindre var upplöst. Väckelse- och frikyrkorörelserna hade splittrat samhället i trosfrågan och skolan måste undervisa barn tillhörande andra samfund än den statliga kyrkan. Folkskolan skulle ju trots allt vara en skola för alla, det gick inte att bortse ifrån det. År 1900 anhöll de svenska baptisternas allmänna konferens hos kungen, att katekesundervisningen skulle avlägsnas ur folkskolornas religionsundervisning. År 1903 kom samma krav igen i en motion i riksdagen, återigen från en baptist, som särskilt motsatte sig de områden som handlar om dop och nattvard, då det är områden där deras tro skiljer sig mest från den luthersk-evangeliska. Samtidigt framfördes ett förslag i riksdagen där man menade att föräldrar som önskade kunde befria sina barn från katekesläsningen, medan de kunde vara med vid bibelundervisningen. Samma år kom även krav från Svenska Missionsförbundet att avlägsna Luthers lilla katekes i undervisningen.²⁵

När nu så många röster höjdes angående reform av kristendomsundervisningen frambringades onekligen även följdfrågor kring detta. De lärare som undervisade i kristendom var oftast prästvigda och deras egen tro utgjorde en grund för deras undervisning. Oron att ersätta katekesen som officiell lärobok var stor bland lärarna, kunde man ersätta den? Katekesen utgjorde för många lärare och präster en garant för att den rätta läran kunde förmedlas av lärare med okyrklig ståndpunkt. Läroboken utgjorde en norm och ett rättesnöre, det var kontroversiellt att ta bort den och frågan hur den skulle kunna ersättas var obesvarad. Inte mindre var frågan om vem som hade rätten och kunskapen att besluta om vilken lärobok som skulle kunna ersätta den. Frågan gällde även hur man skulle använda sig av bibeln, hur skulle man förhålla sig till de mirakulösa och historiskt tvivelaktiga poängerna om man är

---

²⁴ B. Thelin 1981, s 70-71

²⁵ B. Thelin 1981, s 61-63

bibelkritisk? Det var tydligt att klyftan mellan kristendomsundervisningen och den naturvetenskapliga undervisningen blev större ju fler steg forskningen tog, så vad gäller den bibelkritiska och historiekritiska synen så var det hög tid att ta tag i den. I början av 1900-talet var både präster, pedagoger och politiker överens om att en reform förr eller senare var tvungen att ske, men på vilket sätt var ännu oklart.²⁶

År 1904 kom således en läroverksstadga med stora förändringar. Kristendomsundervisningen har varit otvivelaktigt konfessionell och bunden till den luthersk-evangeliska tron och läran. Detta har diskuterats på flera håll i samhället. Socialdemokraternas partiprogram 1897 fastslår att religionen bör vara en privatsak och skolan bör skiljas från kyrkan, de ansåg att den konfessionella undervisningen var inskränkande på elevernas tankefrihet. Man krävde att religionsundervisningen skulle vara historiskt betonad och konfessionslös. Det höjdes även röster som ville avskaffa religionsundervisningen helt och hållet. Föreningen för religionsfrihet som bildats 1884 ville att man skulle verka för *"upphävande av religionsundervisningens egenskap av tvångsämne i statens och kommunens skolor"*.²⁷ Hjalmar Öhrvall skrev om ämnet i sin skrift *"Skolans skiljande från kyrkan"* med en insikt liknande dagens hållning i frågan. Han menade att om religionsundervisning ska bedrivas måste den vara objektiv och bedrivas på vetenskaplig grund, han ansåg det vara upprörande att föräldrar som tillhör andra samfund tvingas att släppa iväg sina barn till en skola som fostrar dem in i den luthersk-evangeliska tron. I samma skrift fanns förslaget om att man borde undervisa om andra religioner också. Här påpekas i linje med vad som sedan kommer att ske, att skolans uppgift inte är att förmedla endast ett perspektiv, uppgiften bör vara att ge eleverna allsidig kunskap för att ge dem frihet och möjlighet att själv ta ställning. Detta skrev alltså Öhrvall år 1902, men idéerna blir inte verklighet förrän i läroplanen som utkommer år 1969.²⁸

Nu hade den lutherska enhetskulturen brutits upp och det låg i politikernas intresse att skapa nya ramar för det som var gemensamt, grundbegrepp för denna tids politiska mål var tolerans och hänsyn, alla var inte lika men de skulle likväl accepteras. Den avkonfessionalisering som skett i samhället måste nu även ske i skolan. Så 1904 ställdes läroverket under nationell statlig ledning, under en överstyrelse. Domkapitlen hade dock en sorts tillsynsfunktion ända fram till

---

²⁶ B. Thelin 1981, s 65-66

²⁷ B. Thelin 1981, s 59-61

²⁸ B. Thelin 1981, s 59-63

1950-talets slut. Ända sedan 1862 då kommunallagstiftningen gick igenom har en strukturell och funktionell differentieringsprocess pågått i Sverige, vilket inneburit att Svenska kyrkan fått lämna ifrån sig uppgifter som medför makt i samhället, till andra institutioner. Anledningen är helt enkelt att dessa uppgifter inte är av religiös karaktär och kyrkans inblandning, ansvar och makt kring dessa ifrågasätts allt eftersom. Kommunen kom bl.a. att ta över allt fler av kyrkans tidigare uppdrag och uppgifter, såsom fattigvård- och barnavårdsfrågorna. Inte förrän år 1954 upphörde församlingens engagemang i folkskoleundervisningen, genom en lagstiftning.²⁹

En undervisningsplan för realskolan följdes år 1906, där hade kristendomskunskapens utrymme minskat betydligt. Målet med att få med alla elever på den obligatoriska kursen kvarstår och för att detta ska kunna genomföras har man således tonat ned de konfessionella dragen, bl.a. baseras bibelundervisningen endast på vad som då ansågs vara den moderna bibelforskningen. Man betonade också den etisk-sedliga delen av kristendomsundervisningen, tillsammans med en historisk och odogmatisk inriktning. För första gången hade även tydliga mål och kursfördelningar med metodiska anvisningar angetts i undervisningsplanen. Ett utdrag från kristendomsundervisningens mål ser ut som följer:

Kristendomsundervisningen i realskolan har till uppgift att till en omfattning, som överensstämmer med lärjungarnas ålder och realskolans bildningsmål, samt på ett sätt, som kan främja lärjungarnas religiöst-sedliga utveckling, meddela insikter i kristendomens historia samt i huvudpunkterna av dess lära.³⁰

Här är eleverna i centrum, deras kunskapsbehov och utveckling är utgångspunkten. Detta betonades ytterligare i de metodiska anvisningarna där man förespråkade hänsyn för den enskilde elevens utveckling och individuella förutsättningar. För att jämföra detta med katekesförhören och den utantillinlärning som under längre tid praktiserats i skolan så är det tydligt hur pedagogernas röst nu blivit hörd. Denna reform som ägt rum har skett på läroverken, men fick så småningom även genomslag i folkskolan.³¹

---

²⁹ G. Gustafsson 2000, 233

³⁰ P.B Andersen m.fl 2006, s 119

³¹ P.B Andersen m.fl 2006, s 121

Det var främst de politiska vänsterkrafternas krav på utbildningsförändringar som kom att slå igenom i undervisningsplanen 1919. Liberalerna tillsammans med socialdemokratin gjorde en gemensam kraftansträngning för att förbättra utbildningsvillkoren. Bland andra krav framhärddade man ett sekulariserat och medborgerligt bildande innehåll i skolformerna (som man även krävde skulle utgöra en fullständig folkskola och en obligatorisk fortsättningsskola). Utgångspunkten i denna hållning var att utbildningen skulle underordnas socialpolitiken och vara ett led i samhällets sociala integration. Social integration på denna tid åsyftade många gånger den uppväxande arbetarklassens anpassning och integration i det framväxande industrisamhället. Undervisningen skulle anpassas till den framtida yrkesrollen, en arbetsduglig medborgare.³²

4.2. 1919-1962 den kristet liberala perioden

Från år 1909 och tio år framåt genomfördes ett läroplansarbete av folkundervisningskommittén vars syfte vara att utreda folkundervisningsväsendets reformering, detta resulterade i 1919 års undervisningsplan.³³ I denna hade man nu avskaffat katekesen som lärobok för folkskolan, vilket således betyder slutet på den period som Skogar väljer att kalla för katekesperioden. Det är främst socialdemokraterna och liberalernas förtjänst att katekesen avskaffas, men intresset däri fanns på flera håll. Den dogmatiska inriktningen som staten sanktionerade i och med användandet av katekesen var något som kritiserades av både den religiösa liberalismen och väckelserörelsen som utlyste andra bibelinriktningar.³⁴ Med denna undervisningsplan började man även arbeta med mer aktiverande och barnanpassad undervisning, men den allra största skillnaden var att folkskolan från och med nu skulle stå för en icke-konfessionell kristendomsundervisning, alltså, skolan var inte längre bunden till Svenska kyrkan, till frikyrkoförsamlingarnas belåtenhet.³⁵ I 1919 års undervisningsplan genomförs den största revideringen av kristendomstimmar, med mer än en halvering, från 28 veckotimmar under skolår sex till endast 12 veckotimmar under samma period.³⁶ Arbetet inför denna nya undervisningsplan handlade om att integrera arbetarklassen till ett industrisamhälle. Tonvikten låg inte längre på att fostra goda kristna medborgare, utan arbetsdugliga medborgare. Kristendomsämnet fanns

---

³² T. Englund 2005, s 258-259

³³ T. Englund 2005, s 253

³⁴ B. Skogar 1999, s 306

³⁵ E. Almén m.fl. 2000, s 216

³⁶ E. Almén m.fl. 2000, s 217

således kvar på dagordningen, men i fokus stod två nya ämnen, arbetskunskap och medborgarkunskap.³⁷

Debatten om trons legitimitet i ett upplyst samhälle får ett riktigt uppsving när Ingemar Hedenius ger ut boken *"Tro och vetande"* år 1949. Det är många som blandar sig i debatten och den sker i hög grad offentligt, i dagstidningar och i debattprogram. Boken utgör ett filosofiskt resonemang där tro och religion kritiseras och ifrågasätts utifrån ett sannolikhetsperspektiv. Hedenius skriver följande:

Typiska exempel på nödvändiga sanningar är de förhållanden, som ren logik och matematik ger oss kunskap om. Hit hör sådana förhållanden som det att två sanningar inte kan motsäga varandra, att en utsaga eller åsikt, som innehåller en motsägelse, alltid är falsk, att slutsatsen i en regelrätt slutledning alltid är sann om premisserna är sanna, att två gånger två är fyra och en ofantlig mängd andra ytterst viktiga sanningar. (...) Var och en av dem är nämligen sådan, att antagandet av ett motsatt förhållande alltid innebär en orimlighet.³⁸

Hans slutsats är följaktligen att: "en tro, vare sig den är profan eller religiös, som på något sätt strider mot eller antar ett undantag från någon sanning av detta slag, är alltid falsk".³⁹

Ett exempel är den motsägelsen som finns i påstående att Gud är allsmäktig och fullkomligt god, vilket Hedenius anser vara oförenligt och motsägelsefullt. Naturlagarna och logiken stämmer inte överens med ett påstående om att Guds allmakt tillåter ondska, om Gud är fullkomligt god. Hedenius själv beskriver sig som religiös, därav ska hans resonemang inte enbart ses som ett sätt att slå omkull religionen, snarare tolkar jag Hedenius bok som en chans för teologer och troende att bena i det motsägelsefulla i sin tro för att försöka förklara den och finna lösningar eller alternativ till bl.a. teodicéproblemet som teologer ägnat många år att söka svar på. Boken och debatten som följde fokuserar på huruvida vetenskap och tro slår ut varandra eller om det går an att vara religiös i en modern tid där vetenskapen ger svar på livets stora frågor, svar som skiljer sig eller motbevisar religionens tidigare svar på dessa frågor. Han ställer logiken och förnuftet mot tro. Hans slutsats i kapitlet *"Möjligheten av underverk"*, belyser detta på ett bra sätt. Han menar att utgångsläget för varje människa bör vara förnuftet och logiken, således bör man köpa det faktum att en död människa förblir död.

---

³⁷ T. Englund 2005, s 259

³⁸ I. Hedenius 1983, s 61

³⁹ I. Hedenius 1983, s 62

Detta på grund av den naturlag, som vår tids undersökningar kommer fram till, ingen människa som vi undersökt har fått sitt liv tillbaka. Slutsatsen bör bli att tron på underverket att en människa återuppstår, är emot vårt förnuft.⁴⁰ Det viktiga häri är att debatten kring religion som nu fördes i det offentliga rummet påverkade många och här skapades en schism mellan troende och icke-troende, som bl.a. bidrog till att de troende på ett sätt förenades oavsett frireligiös inriktning eller ej.

Under 1940-talet tillsattes en skolutredning med bakgrund mot att frågor kring skolans innehåll och organisation åter blivit aktuella. Kriget aktualiserade frågan om demokratins överlevnad och framförallt skolans roll i detta uppdrag, att fostra demokratiska medborgare. Englund kallar idéerna som väcktes vid denna tid för *"den vetenskapligt rationella utbildningskonceptionen"*. I utredningarna som gjordes vid den tillsatta skolkommisionen och skolutredningarna framhölls att undervisningen ska bygga på fri forskning och fri opinionsbildning, en demokratisk undervisning som vilar på objektiv vetenskaplig grundval. Dåtidens vetenskap och demokrati var lite av ledorden inför den nya skolreformen och Englund hävdar också att man vid denna tid och av samma skäl påbörjade avpolitiseringsen av utbildningspolitiska frågeställningar, till förmån för expertisens och den politiska kompromissens vetenskapligt rationella lösningar.⁴¹

Debatten kring kristendomsundervisningen efter 1919 års undervisningsplan handlade många gånger om den evangeliska undervisningen vs. den etiska. Nu var de frikyrkliga och de kyrkliga enade i frågan och förespråkade en evangelisk undervisning, dessutom ställdes konfessionskrav på kristendoms lärarna för att försäkra sig om att de inte omfattade en mot den evangelisk kristendomsuppfattning stridande åskådning. Detta krav mildrades aningen i riksdagen som enbart föreskrev att de blivande kristendoms lärarna skulle erinras att följa undervisningsplanen innan de avgick med sin examen. Inom riksdagen väcktes motioner av slaget där man menade att den konfessionslösa undervisningen var felriktad och istället förespråkade att en modern variant av lilla katekesen skulle införas. Dessa motioner kom främst från högern, men av hos vissa socialdemokrater fanns oron att den icke-konfessionella undervisningen inte uppfyllde önskade behov. I den skolberedning som tillsattes 1957 menade man dock att kristendomsundervisningen i första hand måste vara undervisning om kristendomen och även om icke-kristna religioner, betoning ligger i begreppet som "kunskap

---

⁴⁰ I. Hedenius 1983, s 88

⁴¹ T. Englund 2005, s 261-264

om” och ”orientera sig i”. Dessutom bör eleverna enligt skolberedningen även få kunskap om de strömningar som ifrågasätter de religiösa sanningarna.⁴² Alltså kan man här se hur debatten som bl.a. Hedenius väckte sätter sina avtryck i kristendomsundervisningen. I denna skolberedning användes begreppet objektivitet flitigt och kom att få ordentligt gehör i nästkommande läroplan.⁴³

År 1951 infördes lagen om religionsfrihet i Sverige, kanske en logisk följd av den demokratiska utvecklingen. I propositionen om lagen stod bl.a. *”Lika väl som medborgaren äger tanke- och yttrandefrihet i politiska frågor, måste det också stå honom fritt att själv råda över sin livsåskådning...”*⁴⁴ Denna faktor bör ha spelat stor roll inför arbetet med läroplanerna på sextiotalet.

4.3. 1962- efterkristen period

År 1962 blev folkskolan vad den numera är, nämligen grundskola och grundskolans allra första läroplan kom ut. Ett av målen med den nya läroplanen och grundskolan var att bryta med folkskolans kyrkliga traditioner, bl.a, skulle nu ämnet kristendomskunskap integreras med en orientering av icke-kristna religioner och livsåskådningar. Redan 1969 kom ännu en läroplan och där hade ämnet dessutom fått en ny beteckning, nämligen religionskunskap. Inga större skillnader gjordes dock angående ämnets innehåll, men nu var religionskunskapen ett av fyra ämnen i det samhällsorienterade ämnesblocket⁴⁵. Redan i Lgr 62 var fokus på objektivitet det nya i läroplanen, detta underströks även i Lgr 69, med ett tillägg om att läraren ändock skulle undervisa med engagemang, efter att en viss förvirring uppstod efter Lgr 62 då många lärare hade svårt att tolka begreppet objektivitet och vad det skulle innebära i praktiken.⁴⁶ Under folkskolans hela livstid var kristendomsämnet vad man kallar för identitetsgivande, man fostrade eleverna till goda kristna medborgare. Det nya ämnet samhällskunskap, som tillsammans med geografi och historia var det ämnet som religionskunskapen fick dela beteckningen SO-ämnena med, blev det nya identitetsgivande ämnet. I detta ämne låg fokus på bl.a. begreppet demokrati och den goda kristna medborgarens fostran låg nu inte på lärarens bord att upprätthålla. Enhetssamhället har under en lång tid luckrats upp och det gemensamma är inte religiositeten, nu är Sverige ett modernt

---

⁴² K-G Algotsson, s 351-356

⁴³ K-G Algotsson, 357

⁴⁴ K-G Algotsson, s 336

⁴⁵ G. Gustafsson 2000, s 236

⁴⁶ E. Almén 2000, s 219-220

välfärdssamhälle och vi är medborgare i Sverige, oavsett religionstillhörighet.⁴⁷ Den kristna etiken och traditionen var utan tvekan den värdegrund som skolan vilat på, fram till nu, då den ersattes med en humanistisk värdegrund. Objektivitet var ledordet, och istället för att hävda lärarens suveränitet, talade man istället om att sätta eleven i centrum. Att tvinga på någon en värdeuppfattning eller ställningstaganden i religiösa frågor var inte längre lärarens uppgift. Skolan, och lärarens uppgift var istället att ge eleverna så goda möjligheter som möjligt att själv bilda sig en värdegrund att stå på. Som Olivestam uttrycker det har nu *”den värdeobjektiva skolan gjort entré”*. Skolans mål var att förbereda, inte fostra. Dessutom hade ju även Sverige, sen år 1951 en lag om religionsfrihet vilket förutsatte objektivitet.⁴⁸

Samhällskunskapen kom att bli det dominerande ämnet av dessa fyra vilket försatte religionskunskapsämnet i skuggan. Det snabbt växande näringslivet medförde nya krav och samhällskunskapen hade en viktig uppgift i att fostra eleverna till demokratiska medborgare, en uppgift som inget annat ämne hade. Utvärderingar som gjordes av skolverket 1992 och 2003 visade tydligt att religionskunskapen var av dessa fyra, det minst engagerande ämnet samtidigt som andra undersökningar visar att flest SO-läraren även saknar behörighet i detta ämne.⁴⁹ Detta bekräftades tydligt i min intervju. Den intervjuade har under hela sin tid som lärare varit den enda SO-läraren med full behörighet i religionskunskap i den skola hon varit verksam. När hon skulle börja studera fick hon rådet från arbetsförmedlingen att välja just religionskunskap på grund av att det var så få utbildade religionslärare. På frågan vad hon mötte för reaktioner när hon berättade att hon läste religionskunskap svarar hon: *”Jo, då var man lite konstig, för det första anses det ju vara det tråkigaste ämnet.”* Vad gäller elevernas attityder gentemot religionskunskapen så vill hon hävda att det var tydligare förr att elever inte uppskattade ämnet, idag möter hon mer en sorts likgiltighet. Men hon poängterar också hon bara möter sådana reaktioner när hon berättar att de ska ha religionskunskap, ungefär som det hör till att sucka över det ämnet.⁵⁰

Redan i läroplanen som kom ut 1969 var ett av målen att övergå från en stoffcentrerad undervisning till en elevcentrerad, vad gäller religionsämnet så kom begreppet livsfrågeorienteringen att få genomslag. Läraren uppmanades att i sin undervisning utgå från elevernas egna livsfrågor och etiska grundfrågor. Detta kom att följas upp i nästa läroplan,

---

⁴⁷ B.Skogar 1999, s 30

⁴⁸ Olivestam s 20-22

⁴⁹ Olivestam s 13-17

⁵⁰ Intervju 19/10-07

Lgr 80, i vilken man poängterade detta ännu tydligare. Det kan man förstå bara av att läsa ämnesbeteckningen som numer lydde *”Människans frågor inför livet och tillvaron; religionskunskap”*.⁵¹ Tanken var att man skulle utgå från allmänmänskliga problem, nutida som dåtida och söka tolkningar och svar i religioner och livsåskådningar. Syftet häri är att fokus ska ligga på elevens utveckling och förståelse för sig själv och omvärlden. Metoden är att försöka nå en dialog mellan andra religioner och livsåskådningar där etiska dilemman och problem, livsfrågor överhuvudtaget, är utgångspunkten. Trots denna elevorienterade versionen av religionsämnet så visade den nationella utvärderingen av ämnet på 80-talet att intresset för ämnet var lågt, framförallt kristendomsavsnittet.⁵² Generellt under denna period har framsteg gjorts inom forskningen för religionshistoria och Skogar poängterar att det religionshistoriska perspektivet har haft sin utgångspunkt i västerländska forskare som ska försöka förstå sig på andra kulturer än sin egen. Skogar frågar sig huruvida religionslärare får med ett inifrånperspektiv när de undervisar om kristendom, på *”något så svårfångat som en aspekt av den egna kulturen”*. Detta var ju det självklara perspektivet när det handlade om katekesundervisning, men har nu avlösts av ett beskrivande utifrånperspektiv med historiska och analytiska inslag. Vilket innebar att förhållningen till kristendomen och kristna människor ofta blev ett historiskt eller något som fanns någon annanstans, de kristna i Sverige var undantagsmänniskor.⁵³ Jag förstår hans resonemang som ett försök att förklara det låga intresset för ämnet, att man på ett sätt distanserar sig från det, trots att målet var att fokusera på elevens omvärld och liv.

Den kursplan som man arbetar med idag, Lpo 94 är målstyrd kursplan och inte regelstyrd såsom tidigare kursplaner har varit. Strävansmålen utgör ämnets syfte och ord som reflektion, förståelse, fördjupning och medvetenhet står i fokus. Det är varje skolas uppgift att konkretisera dessa mål i lokala arbetsplaner. Det ställer betydligt högre krav på läraren än den kursplan från 1962 t.ex. där en lärare kunde läsa precis vad han/hon skulle lära ut vid varje termin och till varje årskurs.⁵⁴ Diverse undersökningar visar att lärarnas relation till religionskunskapen är komplicerad. Jag har tidigare nämnt att den intervjuade har varit ensam utbildad religionslärare på sin skola i mer än 30 år. I boken *”Religion skole og kulutrel integrationi Danmark og Sverige”* skriver Boel Westberg ett kapitel i vilket hon refererar till Gunilla Svingby m.fl. i *”Omvärldskunskap: SO”*, en rapport från den nationella utvärderingen

---

⁵¹ E. Almén m.fl. 2000, s 220

⁵² B. Skogar 1999, s 307-308

⁵³ B. Skogar 1999, s 317

⁵⁴ P.B Andersen m.fl. 2006, s 212

i SO-ämnena. Där framgår det, dels vad som tidigare konstaterats att religionskunskapen har lägst status bland SO-ämnena, men även att *”endast hälften av lärarna undervisar i ämnet i någorlunda rimlig omfattning i relation till läroplan och övriga ämnen”*⁵⁵ Dessutom är det bara få lärare som anger i undersökningen att de arbetat med livsfrågor i någon form, trots att läroplanen betonar vikten av detta.⁵⁶ Jag kan försöka spekulera kring detta problem. Religionskunskapsämnet har ju varit mycket föränderligt och om jag ska jämföra min utbildning med den som den intervjuade fick på 70-talet så skiljer den sig åt, då låg fokus på kristendomskunskap samt etik och moral.⁵⁷ När jag läser nu har kurserna fokuserat på livsåskådningar och konflikter mellan olika åskådningar och religioner. Vi har i jämförelse med religioner och livsåskådningar inriktat oss på olika tolkningar av existentiella frågor och etik bl.a. Hur man definierar begreppet livsfrågor är inte givet och naturligtvis kan det vara svårt att arbeta med ett begrepp och konkretisera detta i undervisningen om man inte har klargjort vad det innebär. Nyckelpersonen brukar jobba med något som hon kallar för *”från vaggan till graven”*, där eleverna betar igenom en religion genom att se hur den religiösa liv ser ut. Vilka ceremonier, traditioner eller riter som är kopplade till livets olika skeenden.⁵⁸ Jag vet inte om jag vill kalla detta att arbeta med livsfrågor, snarare är det ett försök att urskilja religioner från varandra, vad som är unikt och säreget för varje religion/kultur. Istället för att diskutera på ett djupare plan det gemensamma i livsfrågorna kring födelse och död bl.a. Hon säger dock att denna arbetsmodell har räddat henne i sin religionsundervisning, för att hon ska hinna igenom alla religioner och riktlinjer som kursplanen anger.

4.4. Sammanfattande analys av läroplanernas förändring i förhållande till samhällets sekularisering

En intressant infallsvinkel för att avrunda och sammanfatta de stora förändringar som har skett i skolan när det gäller kristen förankring, är den så omdebatterade meningen i Lpo94:

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltas av kristen

---

⁵⁵ P.B Andersen m.fl 2006, s 212-213

⁵⁶ P.B Andersen m.fl 2006, s 213

⁵⁷ Intervju 19/10-07

⁵⁸ Intervju 19/10-07

tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.⁵⁹

De två kontroversiella begreppen i detta sammanhang är ”kristen tradition” och ”västerländsk humanism”, kanske särskilt därför att kopplingen sker till de värden, som jag kanske snarare skulle vilja kalla universella, än särskilt förankrade i kulturer som Sveriges. Jag är dock inte ensam om detta, dessa begrepp gavs en alldeles egen utredning i en särskild bilaga, dessutom debatterades det intensivt om denna formulering i både media och riksdag. Kritiken låg i att om den allmänna skolan skulle vara konfessionslös skulle även läroplanen vara det, de som försvarade formuleringarna hårdast var Kristdemokraterna.⁶⁰ Sett med de historiska ögonen kan man se denna mening som ytterst oskyldig i jämförelse med tidigare inslag av kristendom, att de gavs så stor uppmärksamhet visar dock på den attitydförändring som har skett. I nyckelpersonsintervjun berättar läraren att hon brukar göra en mindre undersökning inför religionsavsnitten i varje klass. Hon presenterar olika begrepp, såsom ateist, agnostiker, kristen, muslim osv. och ber sedan eleverna att välja ett av begreppen som passar deras tro bäst. Oftast stämmer en majoritet i klassrummet in i tolkningen av en agnostiker. En agnostiker är någon som tror att det kan finnas någon form av gud eller gudomlighet, men att det är så stort att vi aldrig kommer komma underfund med det. En ateist tror sig veta att ingenting sådant finns. Denna majoritet är ett tydligt exempel på att religionen inte är död i Sverige, den är inte lika lättdefinierad som den lutherska kristendomen exempelvis, men som den intervjuade säger: *”då finns det ju ett behov att prata om det”*. Skulle alla vara ateister hade religionskunskapen bara handlat om att studera andra kulturer, från förr eller långt härifrån. En agnostiker är ändå intresserad av att prata om religion och tro som något reellt.⁶¹ Mot denna bakgrund kan man ju undra varför ämnet trots allt har låg status bland eleverna och upplevs som tråkigt.

De samhällsorienterade ämnena har en speciell värdegrundsbärande roll, diskussionerna kring dess kursplaner präglas alltid av en politisk-ideologisk dimension. Englund har studerat just detta och vill urskilja två teorier om statens uppdrag som utbildningsgivare. Antingen kan man se skolan och undervisningsinnehållet som en reproduktion av samhället, utbildning för social integration. Eller så ser man utbildning för förändring, där man tar vara på

---

⁵⁹ Lpo94

⁶⁰ E. Almén m.fl. 2000, s 223-224

⁶¹ Intervju 19/10-07

utbildningens progressiva potential som förändringsmekanism, för att ändra eller förbättra samhället. Det är upp till ledande politiker att avgöra hur man ser på utbildningen och syftet med den, särskilt framträdande i de samhällsorienterade ämnena. Englund menar att den reproduktiva funktion har varit synnerligen framträdande och att statens roll som progressiv funktion förblivit icke-problematiserad.⁶²

I innehållet i svensk religionsundervisning har mönstret varit en minskande konfessionell prägel och ökande pluralitet. Vad gäller stoffmängd har man alltså gått från den lilla katekesen till att omfatta flera religioner och livsåskådningar, samtidigt som timmarna har minskat, med mer än hälften. I intervjun berättade läraren att hon inför mötet med mig började tänka tillbaka på sin tid som religionslärare genom åren och insett:

Vad mycket jag har lärt ut! Det var så mycket fakta, det var sådana krav och allt hade sin tid, alltså Islam hade en viss tid, och viss fakta som skulle läras in, instuderingsfrågor, diskussion på det. Judendomen, samma visa, Hinduism, samma visa. Det är ju inte så längre. Min Gud, vad jag har lärt ut. Prov och tester som jag tror att inte ens gymnasieelever skulle klara.

På detta undrar jag naturligtvis om hon inte oroar sig för att dagens elever lär sig mycket mindre med tanke på att det är sådan skillnad på hennes egen undervisning. *”Ja, mindre faktakunskaper, men mer människokunskap, förhoppningsvis.”*⁶³ Den förhoppningen kan man nog tolka att regeringen som författade Lpo 94 också hade.

Det är också slående hur den demokratiska processen fått genomslag i kursplaner och undervisningsplaner. När religionsfriheten blev lag var det också nödvändigt att understryka en konfessionslös undervisning. Ett nytt tänkande kring religion var tvunget att penetrera skolsystemet, tanken att lära om kristendomen, på ett objektiva och neutralt sätt. Under denna process väcktes frågan flera gånger huruvida man överhuvudtaget skulle ha religionskunskap i skolan, en fråga som skiljer Sverige från andra länder, med liknande demokratiseringsprocess. Den intervjuade lärarens hållning passar dock fint in i den svenska modellen där religionskunskap fortfarande anses vara ett viktigt skolämne, hon säger:

Tron, den är privat. Den kan du aldrig undervisa om, den får du känna i dig. Men däremot kunskapen om religion, den kan vi ta upp, och den måste vi ta upp. Det är då man kan växa som människa, för det tycker jag mig ha upplevt genom åren.⁶⁴

---

⁶² T. Englund 2005, s 76-78

⁶³ Intervju 19/10-07

⁶⁴ Intervju 19/10-07

Dessutom framgår det i intervjun att trots att man brukar benämna Sverige som ett sekulärt samhälle så finns det intresse för religion. Läraren berättar att hon brukar göra en mindre undersökning inför religionsavsnitten i varje klass. Hon presenterar olika begrepp, såsom ateist, agnostiker, kristen, muslim osv. och ber sedan eleverna att välja ett av begreppen som passar deras tro bäst. Oftast stämmer en majoritet i klassrummet in i tolkningen av en agnostiker. Denna majoritet är ett tydligt exempel på att religionen inte är död i Sverige, den är inte lika lättdefinierad som den lutherska kristendomen exempelvis, men som den intervjuade säger: *"då finns det ju ett behov att prata om det"*. Skulle alla vara ateister hade religionskunskapen bara handlat om att studera andra kulturer, från förr eller långt härifrån. En agnostiker är ändå intresserad av att prata om religion och tro som något reellt.⁶⁵ Mot denna bakgrund kan man ju undra varför ämnet trots allt har låg status bland eleverna och upplevs som tråkigt.

5. Jämförelse med andra länder

Jag kommer nu att göra en kort jämförelse med religionsundervisningen i Danmark och USA. De är båda länder som har liknande utveckling som Sverige när man talar om välfärd, demokrati och modernisering. De är båda mångkulturella länder som har liknande frågor att ta ställning till, bl.a. har båda länderna liksom Sverige religionsfrihet. Trots detta har man valt att lösa problemen på olika sätt.

5.1 USA

Debatten om skolpolitik och utbildningsfilosofi i USA är nära sammankopplad med filosofen John Dewey, som i slutet av 1800-talet arbetade mycket med pedagogiska frågeställningar. Karakteristiskt för Dewey var att hans arbete kan klassas som progressivt, han diskuterade förändringar och reformer sammankopplade med kravet på demokratisk utveckling. Ett känt uttryck av Dewey, *"learning by doing"* visar tydligt hur han sätter individen i relation till det sociala sammanhang hon lever och verkar i. Ett aktivt samspel med sin omvärld var den bästa varianten av utbildning och utveckling, pedagogiskt sett, menade Dewey. Hans tankar och teorier kan vara bra att ha med sig när man läser om USA:s utbildningssystem, då han har påverkat många senare teoretiker där.⁶⁶

---

⁶⁵ Intervju 19/10-07

⁶⁶ T. Englund 2005, s 229-231

Det var inte länge sedan debatten om religionsundervisningen i USA nådde de svenska medierna. Då handlade det om relationen mellan evolutionsteorin och bibelns begynnelseberättelse och huruvida de skulle läras ut jämsides eller med fördel för evolutionsteorin. Jag är relativt övertygad om att de allra flesta svenskar anser att den frågan är en aning förlegad och inaktuell för diskussion i våra skolor. Hursomhelst, när jag skulle skriva denna uppsats tänkte jag således att USA förmodligen har en relativt annorlunda syn på religionsundervisningen i skolan än svenska skolan och för den skull vore det spännande att titta närmare på den. När jag så började söka efter kursplaner i de amerikanska delstaterna, fann jag det omöjligt att hitta någon för religionskunskap, inte förrän man närmar sig årskurs 10 kommer specifika kursplaner för religionsundervisning, vilket betyder att religionsundervisning inte förekommer i den amerikanska motsvarigheten till grundskolan.

I boken *"Religion and schooling in contemporary America"* får man en mycket bra överblick över religionskunskapen i skolan, både historiskt, juridiskt och filosofiskt. Historien om skolan i USA är på många sätt lik den svenska utvecklingen och modellen. Efter självständighetskriget bestämde flera av de nya delstaternas politiska framträdare att en ny form av utbildning var nödvändig. Målet var en skola vars främsta syfte var att befordra medborgerliga värderingar och lära ut kunskaper och färdigheter som behövdes i affärer, såsom räkenskap. Den "offentliga" skolan började få genomslag strax innan folkskolestadgan slog igenom i Sverige, omkring år 1830-40. I denna tidiga form av allmänna skolväsendet var bibelläsning accepterat såsom en morallära. Det dröjde dock inte länge i den amerikanska skolhistorien förrän det blev rättssak av bibelläsningen. På olika håll i landet höjdes röster från katoliker som tyckte att bibeln misstolkades. Juridiska beslut i liknande frågor betydde slutet för bibelläsning i de offentliga skolorna i början på 1900-talet. Anledningen var en alltför ofta favoriserad bild av den protestantiska kristendomen. Scenariot som tog plats i Sverige är alltså inte helt olik, men då katolikerna var de drivande i USA var det frikyrkorna i Sverige som höjde sina röster. I Sverige var det i många fall folkskolelärarna som var drivande i kampen att få bort katekesen från undervisningen, men i USA var det bland andra, lärare som förespråkade läsning av bibeln som en moralisk guidning för eleverna samt att texterna skulle ses som litterära mästerverk. År 1923 är det tolv delstater som har en lag som *kräver* bön och bibelläsning i de offentliga skolorna.⁶⁷ 40 år senare, 1963, ändrades premisserna för religionsundervisning då rätten fastslog att aktiviteter som bön och

---

⁶⁷ T.C Hunt och J.C Carper 1997, s 5-6

bibelversläsning i de offentliga skolorna stred mot konstitutionen om det gjordes av icke akademiskt syfte, således användes inte bibeln som lärobok i de amerikanska skolorna längre.⁶⁸

Den amerikanska modellen för religionsrättsliga system kallas för "*Wall of separation*" och innebär att det är förbjudet med en statskyrka och avvisar principiellt offentligt stötta religionsutövningar och religionsinflytande på statliga funktioner och organ. Detta kan härledas till det faktum att många av de invandrare som sökte sig från Europa till Amerika gjorde det på grund av de starka statskyrkorna i Europa på den tiden.⁶⁹ I USA är debatten om religionskunskap i skolan således präglad av ideologin om den religiöst neutrala staten, vilken man menar är oförenlig med obligatorisk religionsundervisning i skolan. I USA har istället kyrkor och andra samfund ansvaret för religionsundervisningen, som därmed även blir konfessionell. Diskussionen är dock levande i USA:s utbildningsdepartement huruvida man ska ompröva detta traditionella ställningstagande. De barn som står utanför en religiös tillhörighet är många i USA och riskerar att gå helt utan religionsundervisning, vilket kan leda till ökade motsättningar mellan olika grupper i samhället.⁷⁰ Glocks arbete med de fem religionsdimensionerna gjordes i hans hemland, USA. I hans undersökningar framgår det att kunskapsdimensionen hos kristna i USA är förvånansvärt svag. Detta betyder alltså att de som är aktivt kristna, exempelvis kyrkomedlemmar, har en relativt dålig kunskap om kristendom.⁷¹

Vad gäller statens roll som en förändringsmekanism inom den medborgerliga och politiska bildningen i skolan, är forskningstraditionen i USA främst intresserad av hur redan befintliga normer införlivas. Englund skriver att:

innehållet i den medborgerliga och politiska bildningen, skolans samhällsorienterande undervisning, är en given och ofta oproblematiserad aspekt av den politiska socialisationen som helhet, och av skolans roll i den politiska socialisationen i synnerhet.⁷²

Med tanke på Glocks resultat i sin undersökning kan man ifrågasätta huruvida USA:s modell är särskilt genomtänkt eller om det är en tradition där ideologin om den religiöst neutrala

---

⁶⁸ T.C Hunt och J.C Carper 1997, s 6-8

⁶⁹ P.B Andersen m.fl. 2006, s 30-31

⁷⁰ Olivetam s 9-10

⁷¹ G. Gustafsson 2000, s 24

⁷² T. Englund 2005, s 79

staten har fått stå icke problematiserad. Jag hoppas att utbildningsdepartementet fortsätter att diskutera frågan.

5.2. Danmark

Danmark och Sverige har i ett globalt perspektiv naturligtvis många likheter, området kring Öresund har mycket gemensamt vad gäller religiositet och kulturella inslag. Historien sammanfaller på många sätt och traditionerna i området ter sig mycket lika. Precis som på många andra håll i den moderna världen så är förhållandet mellan stat och kyrka omtvistat i båda länderna. Inte minst i mångkulturella områden såsom just öresundsregionen är debatten het och viktig. Trots smärre skillnader mellan Sverige och Danmark så kan man tala om en viss nordisk hållning i jämförelse med övriga Europa. Framförallt det faktum att alla trossamfund har stor möjlighet och frihet att organisera sig i samhället. I Sverige är kyrkan skild från staten sedan årsskiftet 1999/2000. I Danmark har en liknande åtskiljning inte gjorts ännu, men frågan är under utredning då en allt större del av den danska befolkningen de senaste åren menar att den evangelisk-lutherska kyrkan inte bör ha en särställning gentemot andra samfund i samhället.⁷³

Religionsundervisningen har länge varit förknippat med ett tillfälle för den enskilde elevens identitetsutveckling och uppbyggandet av en nationell identitet. Länder i den Europeiska Unionen har haft olika lösningar på religionsundervisningen, den gemensamma nämnen som man dock jobbar efter och försöker förmå alla länder till, är den förhållandevis enkla principen att undervisningen inte ska begå övergrepp på den enskilde elevens religionsfrihet.

Den danska religionsundervisningen blev icke-konfessionell år 1975.⁷⁴ I Sverige blev kristendomskunskap religionskunskap i och med läroplanen 1969, i Danmark betecknas ämnet fortfarande kristendomskunskap och ämnets innehåll styrs av en läroplan som, precis som i Sverige är målstyrd med vissa nationella mål, men även lokalt uppsatta mål.⁷⁵ Ämnet beskrivs som ett identitetsgivande och som handlar om att öka förståelsen för sin omvärld. Bl.a. står det om ämnets syfte följande:

---

⁷³ P.B. Andersen mfl. 2006, s 11-14

⁷⁴ P.B. Andersen m.fl. 2006, s 15-20

⁷⁵ P.B. Andersen mfl. 2006, s 101-103

Formålet med undervisningen i kristendomskundskab er, at eleverne erkender og forstår, at den religiøse dimension har betydning for livsopfattelsen hos det enkelte menneske og for dets forhold til andre.⁷⁶

Sedan tilltar dock skillnaderna i den svenska kursplanen och den danska. I den svenska kursplanen hittar man en mening som specifikt anger ämnets syfte gällande förståelsen för den svenska kulturen och traditionen: *”En förståelse av det svenska samhället och dess värderingar fördjupas genom kunskaper om de kristna traditioner som dominerat i Sverige.”*⁷⁷ Resterande stycke under rubriken *”Ämnets syfte och roll i utbildningen”* fokuserar på elevens utveckling och fördjupning inom religioner och livsåskådningar för att öka förståelse för andra människor och den etiska medvetenheten. Danmarks kursplan anger ett tydligt mål gällande kristendomen men målen för andra religioner och livsåskådningar får förhållandevis liten plats i Laeseplan (som anges vara vägledande, men ska fastställas lokalt⁷⁸):

Kristendomsundervisningens centrale kundskabsområde er den danske folkekirkes evangelisk-lutherske kristendom. På de ældste klassetrin skal undervisningen tillige omfatte fremmede religioner og andre livsanskuelser.⁷⁹

Inte förrän det nionde läsåret är området icke-kristna religioner med under ”trinmål”, som är ett nationellt bindande mål i kursplanen.⁸⁰ Om man återigen gör en jämförelse med den svenska läroplanen kan man redan i målen för årskurs fem hitta angivelser om undervisning av andra religioner där det står att eleverna ska kunna återge bibliska berättelser och berättelser från andra religiösa traditioner.⁸¹ Det är alltså uppenbart att den danska läroplanen riktar in sig på den kristna tron och särskilt den evangelisk-lutherska som har präglat Danmarks historia. I läroplanen anges målen i kristendomskundskap under följande rubriker: *Livsfilosofi och etik, Bibliska berättelser, Kristendomen och dens påverkan och uttryck i historiskt och nutida sammanhang.* Dessa återges ända från årskurs 1, det som tillkommer som mål i motsvarigheten till högstadiet är: *Icke-kristna religioner och andra livsåskådningar.*⁸² I religionsundervisningen på gymnasiet får kristendomen också stor plats, tillsammans med etik och filosofi, med en europeisk filosofitradition.⁸³ Det blir lite problematiskt att prata om den danska kulturen såsom något som härstammar från den

⁷⁶ www.faellesmaal.uvm.dk 2007-11-17

⁷⁷ <http://www.skolverket.se/sb/d/662> 2007-12-19

⁷⁸ P.B Andersen m.fl. 2006, s 103

⁷⁹ www.faellesmaal.uvm.dk/fag/Kristendomskundskab/laeseplan.html 2007-12-19

⁸⁰ P.B. Andersen m.fl. 2006, s 103

⁸¹ www.skolverket.se/sb/d/662 2007-12-19

⁸² http://www.faellesmaal.uvm.dk/fag/Kristendomskundskab/beskrivelser_synoptisk.html 2007-12-19

⁸³ P.B Andersen m.fl. 2006, s 359

kristna/lutherska traditionen när det är ett mångkulturellt samhälle som i nutid präglas av flera olika religioner och livsåskådningar. Trots att de fortfarande har en statskyrka är det aningen överdrivet att tala om en enhetskultur. När man läser kursplanen för kristendomskunskap dock så verkar det fortfarande som att Danmark är ett kristet land med enhetlig tro och kyrka. Det är ett faktum att den etiska mångfalden ökar i Danmark och diskussionen kring detta ämne handlar om detta. Huruvida ämnets mål ska vara att förmedla och fasthålla vid majoritetens religion och kultur (kristen/luthersk) eller om ämnet istället bör utvecklas till att spegla den mångkulturella verkligheten som faktiskt är i Danmark. Detta är en diskussion som inte i första hand handlar om pedagogik eller kristendomskunskap som skolämne, utan i samhället generellt.⁸⁴

Alf Per Bregengaard skriver om begreppet interkulturell pedagogik, något som han själv förespråkar och vill se mer av i den danska skolan. Interkulturell pedagogik innebär att undervisningen och ämnets innehåll främjar personlig utveckling, respekt, förståelse och samarbete mellan olika etniska och religiösa grupper. Den ska bidra till bekämpning av diskriminering och rasism, huvudmålet är att skapa en ömsesidig integration i det danska samhället. Han menar vidare att kristendomskunskapens starka förankring i den danska trostraditionen, kristen/luthersk är en god början. Att först förstå sitt samhälle och sin härkomst är en viktig ingrediens för att möta människor med annan kultur eller religion.⁸⁵

6. Avslutande diskussion

Jag ska här göra ett försök att återknyta till de inledande problemformuleringarna för att sammanfatta och analysera mitt resultat. Den första frågan jag ställde var:

Hur har religionsundervisningen förändrats sedan folkskolestadgan inrättades 1842? Både vad gäller förändringar i styrdokument som i praktiken, samt personliga upplevelser.

Förändringarna i styrdokumenterna har varit lättast att se och utröna, från en konfessionell undervisning starkt präglad av katekesläsning har vi idag en elevcentrerad, objektiv religionsundervisning där kristendomsavsnittet delar utrymme med andra religioner och livsåskådningar. I folkskolans begynnelse var läraren ofta prästutbildad och hans/hennes roll var starkt förknippad med sin kristna tro som en god förebild, idag är många SO-lärare inte

---

⁸⁴ P.B Andersen m.fl. 2006, s 263-265

⁸⁵ P.B Andersen 2006, s 88-90

ens behöriga i religionskunskapsämnet. Vad detta innebär i praktiken är aningen svårare att analysera, men när man läser om religionsdidaktik generellt möts man ofta av dilemmat att lära *om* eller lära *av* religioner. Det är tydligt hur man i skolans tidigare år fokuserade på detta om, att lära om kristendomen, lära om bibeln osv. När sedan objektivitetsbegreppet underströks var det lätt att hamna i modellen att lära om olika religioner och fokusera på seder och traditioner. Jag tror att det är vanligt att man fokuserar på att lära om olika rituella aspekter av religioner med en central idé att visa på skillnader emellan dessa. En elevcentrerad undervisning bör istället ha utgångspunkt i elevernas centrala frågor, såsom de existentiella, och utifrån dessa diskutera kring olika religioner och livsåskådningar och dess sätt att hantera livets gåtor. Vad ger egentligen kunskap om de sju sakramenten förutom att man mystifierar och även riskerar att förlöjliga de troende genom att visa på deras ritualer utan en koppling till den existentiella dimensionen, de mål och svar som de troende söker nå. Jag tror att religionskunskapens låga status beror på att undervisningen fokuserar på ”fel” saker, som framgick i intervjun visar majoriteten av eleverna på ett behov att prata och resonera kring detta ämne, vilket borde innebära ett större intresse. I tidigare läroplaner angavs tydligt vad, hur och varför man skulle undervisa. Lpo 94 förutsätter att läraren själv åtar sig de didaktiska frågorna och kan motivera innehåll, metod och målet med detta. Detta problematiseras mycket av det faktum att många SO-lärare inte har behörighet i just religionskunskap.

I intervjun framgick att faktakunskaper faller bort till förmån för människokunskaper i den nuvarande undervisningen. Detta torde vara en konsekvens av att den nya läroplanen många gånger understryker ämnets syfte att öka förståelsen för andra religioner och kulturer, sin omvärld överhuvudtaget. Utbildningens syfte överhuvudtaget är bl.a. att främja en öppen debatt om mångkulturalism och att förmå eleverna att tillgodogöra sig begrepp såsom demokrati, jämlikhet, solidaritet osv. Detta är övergripande mål på ett helt annat sätt än tidigare detaljerade faktakunskaper syftade till. Det bör göra undervisningen mer intressant för eleverna och religionskunskapen till ett av de viktigaste ämnena, likväl suckar eleverna när det står Re på schemat. Kanske sitter det i ryggmärgen att religionskunskap är tråkigt och kanske härstammar det ända från utanläsningen av katekesen?

Den andra frågan jag sökte få svar på var följande:

Hur förhåller sig dessa förändringar till samhällets förändring från enhetssamhälle till ett sekulariserat samhälle?

Kan samhällets sekularisering avspeglas i religionskunskapsämnets förändring? Jag tycker mig se en röd tråd genom religionskunskapens föränderliga process. Det märks bl.a. på debatten som sker mer eller mindre dagligen i morgontidningar landet runt gällande kyrkans plats i skolan. Senast idag (2007-12-20) har debatten återigen väckts i min lokaltidning, ska eleverna fira sin skolavslutning i kyrkan? Det är en fråga som uppenbart berör väldigt många människor. De allra flesta refererar till harmlös tradition som det vore skam att inskränka på. Jag har inte undersökt huruvida eleverna själva blir lika upprörda som deras anhöriga, men jag tycker trots allt se ett mönster i detta, och det är att det är just föräldrar eller andra släktingar som reagerar så starkt, det är inte lärarna och det är inte eleverna som uttalar sig. För att återkoppla till Englund's teori om skolan som en progressiv förändringsmekanism kan jag i vissa avseenden tycka att den svenska skolan har fått en sådan roll. Skolan och eleverna har kanske anpassat sig fortare än andra institutioner och målgrupper, och mer smärtfritt till ett sekulärt samhälle, ett sekulärt samhälle i den mening att man accepterar staten som neutral i religionsfrågor.

Det är ju dagens elever som ska ut i morgondagens vuxenvärld och eftersom den blir allt mer mångkulturell, internationaliserad och pluralistisk är det viktigt att skolan inte fastnar i en äldre generations traditioner och uppfattningar. Jag tycker att det är viktigt att skolan ses som en föränderlig instans och att man tar tillvara på dess progressiva potential som Englund hävdar att man inte gör idag. Vad gäller historiskt sett var det främst inför 1919 års undervisningsplan som dåvarande folkskolelärarna gjorde sig ordentligt hörda. Då menade de att deras pedagogiska profession inte fick tillräckligt gehör i skolans utformning, men inför följande läroplaner har jag inte läst något om just den yrkeskårens särskilda engagemang.

Apropå det kristna enhetssamhälle som inte finns längre har arbetet att ersätta det till viss del återspeglats i läroplanerna. Demokrati har ersatts som moralisk lära och humanism har fått en roll som etiskt föredöme. Strävan efter något gemensamt i en pluralistisk kultur är klurigt, men att ta tillvara de historiska perspektiven som formar en kultur och samhälle har ansetts viktigt, således har kristendomen fått aningen mer utrymme än andra religioner och livsåskådningar, men i jämförelse med andra länder så har den ändå en liten del.

Den sista av mina problemformuleringar lyder:

Hur ser Sveriges problemlösningar ut i jämförelse med andra länder som har haft en liknande utveckling?

Detta var det mest intressanta att läsa om, att läsa om andra länders arbetsmodeller och synpunkter på religionsundervisningen ger ett nytt perspektiv även på den svenska varianten. När jag läste Alf Per Bergengaards kapitel "*Kristendomsundervisningen i Danmark- kulturel pluralitet og faelles mål*" var jag hoppfull om att få ett resonemang kring bristen på icke-kristna religioner i undervisningen, för det är så jag upplever det när jag läser den danska kursplanen för kristendomskunskap. Inte förrän på högstadiet får eleverna ett utomkristligt perspektiv på livet, det skulle jag vilja kalla för bristfällig religionsundervisning. Bergengaard är dock inte lika pessimistisk utan menade istället att förståelsen för andra människor och andra kulturer måste ta sin början i en förståelse för sin egen härkomst och kultur. Jag upplever detta tankesätt som det som skiljer Sverige och Danmark åt mest vad gäller religionsundervisningen, i Sverige grundar vi vår förståelse av andra kulturer, religioner och åskådningar genom att fokusera på kunskap om dem, men i Danmark börjar förståelseprocessen i att förstå den egna. Vilken variant som fungerar bäst kan jag inte uttala mig om, men jag kan spekulera kring det faktum att många danska elever förmodligen i jämförelse med svenska elever har en mer djupgående kunskap angående det kristna arvet, medan svenskar elever har mer kunskap om andra religioner, icke-kristna, och andra livsåskådningar, i alla fall om målen i läroplanen följs. Dessa båda varianter är enligt mig hursomhelst bättre än de förutsättningar som ges de amerikanska eleverna som kan gå ut skolan utan någon religionsundervisning som helst. I bästa fall en konfessionell undervisning som skett i kyrkan eller någon annan religiös institution, förutsatt att deras föräldrar eller de själva tagit detta initiativ och sett religionsundervisning som något fördelaktigt och väsentligt. Det var förvånande att läsa om USA som inte har någon form av religionsundervisning alls i motsvarigheten till grundskolan. Fördomarna om amerikanarnas obildning och föga intresse för omvärlden förstärks av detta faktum och jag skulle gärna vilja gräva djupare i hur utbildningsdepartementet diskuterar denna fråga.

Källförteckning

Tryckta källor

- Algotsson, Karl-Göran "Från katekestvång till religionsfrihet – debatten om religionsundervisningen i skolan under 1900-talet" Rabén och Sjögren
- Almén, Edgar m.fl. 2000 "Livstolkning och värdegrund: att undervisa om religion, livsfrågor och etik." Linköping Universitet
- Andersen, Peter B. m.fl. 2006 "*Religion, skole og kulturel integration i Danmark og Sverige*" Museum Tusulanums Forlag, Kobenhavns Universitet
- Berger Peter.L m.fl. 1999 "The desecualrization of the world – resurgent religion and world politics" Ethics and Public Policy Center
- Englund, Thomas, 2005 "Läroplanens och skolkunskapens politiska dimension" Bokförlaget Daidalos AB
- Gustafsson, Göran, 2000 "Tro, samfund och samhälle – sociologiska perspektiv" Bokförlaget Libris
- Hedenius, Ingemar, 1983 "*Tro och vetande*" Askild och Kärnekull Förlag AB
- Hunt, Thomas C. och Carper, James C, 1997 "Religion and schooling in Contemporary America – confronting our cultural pluralism" Garland Pblishin Inc.
- Kvale, Steinar, 1997 "*Den kvalitativa forskningsintervjun*" Studentlitteratur
- Norris, Pippa och Inglehart, Ronald, 2004 "*Sacred and secular – religion and politics worldwide*" Cambridge University press
- Olivestam, Carl-Eber, 2006 "Religionsdidaktik – om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisningen" Liber
- Skogar, Björn, 1999 "Kristendomsundervisningen i 1900-talets svenska skola: några teologiska ansatser" Pedagogisk forskning i Sverige 1999 nr 4
- Theelin, Bengt, 1981 "Exit Eforus – läroverkens sekularisering och striden om kristendomsundervisningen" Liber UtbildningsFörlaget

Internetsidor

Skolverkets hemsida, www.skolverket.se

www.faellesmaal.uvm.dk

Intervju

Nyckelpersonintervju 19/10-07, originalintervju och utskrift tillgängliga hos författaren. Se bifogad intervjuguide.

Bilaga 1 – Intervjuguide

1. Hur såg utbildningen ut när du läste till lärare, hur mycket religionsvetenskap har du läst?
2. Fanns det något särskilt område som utbildningen fokuserade på? (För min del har det t.ex. varit väldigt aktuellt att studera Islam särskilt.)
3. Som SO-lärare får du alla fyra ämnen på köpet, upplevde du någon slags prioriteringsordning bland elever och kollegor?
4. När jag berättar att jag läser religionskunskap är den första reaktion, ”oh vad intressant”, hur var det när du läste?
5. Hur såg det ut i skolan när du började jobba, vilken läroplan hade du att följa, kommer du ihåg nåt särskilt med den läroplanen som du saknar idag eller är glad åt att det förändrats?
6. Kan du komma ihåg vad du tänkte och tyckte om din roll som religionslärare just när du var färdig, när du precis hade börjat jobba?
7. Hur ofta hände respektive händer det att du tillsammans med andra religionslärare på skolan eller i kommunen gemensamt funderar och diskuterar kring nya läroplaner eller andra aktuella händelser?
8. Den nationella utvärderingen av religionskunskapsämnet på 80-talet visade att intresset för ämnet var väldigt lågt och speciellt vad gällde kristendomsavsnittet. Hur stämmer detta överens med dina erfarenheter från 80-talet, resultaten av Lgr 80 där vissa pedagogiska förändringar skedde och en mer elevorienterad religionsundervisning skulle ske?
9. Hur ser intresset för kristendomsundervisningen ut i jämförelse med andra avsnitt, såsom hinduism eller etik?
10. Hur har du uppfattat diskussionen kring religionskunskapsämnets legitimitet? Har det funnits perioder då du fått försvara det mer ihärdigt än annars?
11. Man brukar säga att ämnets legitimitet har stärkts genom invandrarnas allt mer påtagliga närvaro, instämmer du i detta? Betyder det i så fall att ämnet är mindre viktigt i ett sekulärt samhälle än i ett religiöst?
12. Historiskt sett har Sverige länge varit ett kristet land, men hur skulle du förhålla dig till det påståendet idag, sedan kyrkan och stat är skilda från varandra. Hur har denna händelse påverkat din religionsundervisning, framförallt kristendomsundervisningen?
13. Vilket syfte tycker du att religionskunskapsundervisningen fyller idag, som den inte har gjort förr?